

de toe; opdat  
dergenen, die  
oftenissen be-

at dienen kan  
ruidelijken.  
or een ziekte  
arlamt in alle  
d is.  
armen of bee-  
dokter gaat,  
ij liggen. Het  
Geen genees-

inwenden. Hij  
hrijven, oefe-  
patiënt aan-  
n is om ver-  
an die voor-  
jk.  
Woord voor

ggen.  
oor u is het

U hoeft zich  
ken. Maar tot  
gij zijn stem  
15).

d. Hij oefent

voortgaande  
n de gedach-  
n. Want wie  
aan hij van  
n bestrijden?  
at het Evan-

it z'n bidden

n troon der  
n en genade  
tijd (4:18).

genwoordigen  
en niet moet

n het waar-  
ndig en kun-  
ook als een

met groote  
rscheidigen  
wie „er nog  
h nooit meer  
er naast val-  
vat die moet  
n hij er ooit  
weg staat?  
le de waar-

le leden der  
ooven. Maar  
dat ze maar

ninkrijk ont-  
loor dewelke  
t eerbied en  
n verterend  
H. J. J.

## JK LEVEN

Considerans  
jn heeft de  
week hierin  
dat in 1896  
kloekke wijze  
egde het oor  
? Is 't niet  
t beging, na  
le Belijdenis  
maatregelen  
ngen in het  
an de Kerk  
t waakzaam  
at, bl. 53 en

metterdaad  
ruggaan tot

ur ds Bosch  
a 1905 „als  
„Als pacifi-  
gaan, maar  
Men mócht  
uk was het  
e, doch als  
een artikel-  
nd zijn ge-

weest, te beweren, dat dit langademige stuk in al zijn velerlei verzekeringen en beweringen een bindende leeruitspraak was geworden. Stel u voor, dat we gebonden zouden zijn geweest aan wat daar staat over „objectieve” en „subjectieve” rechtvaardigmaking; of aan de daar gegeven exegese van Rom. 4:25, die door Greijdanus in zijn Commentaar rustig weersproken is, al geruimen tijd vóórdat men in 1944 een paar zinnetjes uitpikte, om die bindend te gaan verklaren. Het feit, dat de formule van 1905 als pacificatie-uitspraak van een synode (iets anders dan belijdenis van kerken) werd aangediend, bewijst wel, dat ook niemand verder behoefde te gaan, dan met het stuk als pacificatieterm „dan maar” vrede te hebben. Ook ds Bosch heeft voor zichzelf aldus beslist, en zal dus blij zijn met het feit, dat de synode van Groningen 1946 de geschiedenis van 1905—1942/4 niet in een scheefgetrokken beeld van de werkelijke toedracht der feiten heeft verwrongen, b.v. door te doen alsof in 1905 een soort van belijdenis was vastgelegd.

2. Nu zegt ds Bosch evenwel, op één punt in den gang van zaken ter synode van Groningen een „bevreemdende” bijzonderheid te hebben aangetroffen. Hij formuleert ze aldus: de groningsche synode van 1946 heeft instemming betuigd met „overwegingen van de considerans van 1905”. Blijkens zijn nadere aanduiding, zie boven, doelt ds Bosch op de uitspraak van de COMMISSIE, die in 1905 gerapporteerd heeft, dat volgens HAAR mening het niet noodig en niet wenschelijk is voor een generale synode om over de geschillen van „infra- en supra-lapsarisme”, „eeuwige rechtvaardigmaking”, „onmiddellijke wedergeboorte”, „onderstelde wedergeboorte”, een definitieve beslissende<sup>2)</sup> uitspraak te doen, ja zelfs, dat een synode dit niet doen kan of mag”. Men kan deze uitspraak vinden op bl. 206 van de Acta van 1905. De toelichting erop loopt dan over 206 slot en 207 begin.

3. Ds Bosch nu meent blijkbaar, dat Lindeboom zich gunstig heeft onderscheiden van anderen, en zeker van de groningsche synode, door over die overweging van de COMMISSIE van 1905 niet te stemmen. Let goed op: van de commissie. Want het officiële stuk zelf heeft geen „considerans”. Op deze gedachte voortbouwend, stelt ds Bosch Lindeboom op een voetstuk, dat hem boven anderen verheven doet zijn.

4. Nu hebben we er niets tegen, dat men van prof. Lindeboom veel goeds zegt. Hij is zijn leven lang miskend, en het is goed, dat zijn naam weer in eere hersteld wordt, en dan door de onzen, niet door synodocratische propagandisten ter fine van hun propaganda. Maar omdat ik doodsbenuwd ben voor een persoonsvereering, die onwettelijke geschiedschrijving, en daarmee imaginaire tegenstellingen tusschen kerken en groepen in de hand zou werken, ga ik me toch afvragen: is het waar, dat Lindeboom zich van anderen gunstig onderscheiden heeft, door niet te stemmen over de overwegingen van de COMMISSIE 1905? Dan antwoord ik: neen; want

a) ds Bosch brengt een bepaald puntje in het geding, waarin z.i. Lindeboom's „lijn” te Groningen verlaten is, doch dit puntje is in Groningen niet eens genoemd;

b) Lindeboom behoefde niet te stemmen over die „considerans” (die overweging) van de COMMISSIE, omdat er geen stemming over die zaak ooit gehouden is, en dit van te voren nog eens duidelijk gezegd is;

c) Lindeboom heeft dus op dit punt met alle andere leden van de synode van 1905 precies dezelfde gedragslijn gevolgd;

d) en ook in Groningen 1946 heeft geen mensch gestemd over bedoelde commissoriale uitspraken, waarover Lindeboom niet gestemd heeft, hij, evenmin als een ander lid van de synode van 1905.

5. Dat zullen we moeten bewijzen. We vinden het niet zoo bar gezellig, maar als het helpen kan, om elkaar gemoedsbezwaren af te nemen, wel, dan willen we met plezier maar weer van wal steken. Ook dit stukje dient, om imaginaire geschilpunten weg te werken, en zoo elkaar op de goede basis van eendracht te helpen bewaren, met die blijdschap, die rechtvaardig heeten mag.

6. Wat het eerste puntje betreft: ds Bosch, zoo zeiden we, brengt een puntje in geding, waarin z.i. Lindeboom's lijn door Groningen 1946, „bevreemdend” genoemd, zou zijn losgelaten. Dat fijne puntje is

a) considerans: de leergeschiedenis van omstreeks 1905 was maar een ondergeschikte zaak;

b) considerans: ze was maar een meeningageschil;

c) considerans: ze was een verschil in accentlegging, enz.;

d) considerans: de belijdenis was er niet mee gemoeid.

Maar van al deze beweringen is in Groningen er niet één ter sprake gekomen, laat staan: overgenomen. Zoek maar na op de bladzijden, die ds Bosch zelf noemt: 53, 165, en voeg er gerust bl. 57 bij. De in Groningen rapporterende COMMISSIE heeft niet één van deze puntjes ook maar aangeraakt; de groningsche synode evenmin. Ds Bosch heeft wel kunnen

2) Zie over dit woord art. 149 van de synode van 1905.

lezen, dat de groningsche commissie instemde met het „oordeel” der commissie van 1905 (dat het noch noodig noch wenschelijk is over de bedoelde geschillen een definitieve beslissende uitspraak te doen, ja, zelfs, dat 'n synode dit niet doen kan of mag), maar ze heeft geen woord gekikt over de GRONDEN, waarop de commissie van 1905 tot deze uitspraak kwam. En over die gronden spreekt nu ds Bosch in considerans a, b, c, d. — Laat men niet denken, dat we ons hier met een handigheidje afmaken van ernstige zaken. Laat me mezelf als getuige mogen nemen. Voor me zelf ben ik overtuigd, dat elk der toen besproken geschilpunten, als men maar doorstoot tot de kern, de belijdenis raakt. Maar niet minder ben ik overtuigd, dat de heele wereld op dit oogenblik niet in staat is één synode op te leveren, die in staat is, een definitieve beslissende uitspraak te doen over het theologische geschil, aangeduid met de termen supra- en infralapsarisme. Hoevelen kunnen binnen een half uur op een papiertje zetten, waar dat geschil over loopt? En waar vindt men een belijdenis, die het geschil ook maar in formule brengt? Laat ons niet met imaginaire synodes lucht-kasteelen bouwen en dromen van spiegelgevechten, aldaar uitgebroed. Ds Bosch bedoelt dat niet: zijn lezers moeten er óók tegen waken.

7. Vervolgens: geen mensch heeft in 1905 over die considerans van de COMMISSIE behoeven te stemmen. Artikel 149 vermeldt, dat Lindeboom alleen over de vier conclusies wou handelen, „wijl de synode alleen daarover haar oordeel heeft uit te spreken”. Hij heeft er dus niet alleen niet over willen stemmen, maar hij heeft er ook niet eens over willen praten. Hoe kan men dan van één of andere „lijn”, in dezen, bij Lindeboom spreken? Als het een „lijn” was (ook niet over die zinnetjes praten), dan is die lijn wel zeer algemeen gevolgd geweest. Trouwens, prompt daarop (zie artikel 156), wordt, in antwoord op Lindeboom's uitspraak „vertrouwen”, „dat de synode, gelijk bij alle rapporten en adviezen van commissiën, alleen de conclusiën overneemt” (bl. 80, I), door de commissie verzekerd, dat zij aan de synode ook niets anders heeft voorgesteld, dan de conclusiën van haar rapport te bekrachtigen; weshalve zij met Prof. L. Lindeboom instemt, dat de motieven van het rapport voor rekening der commissie blijven. — Het komt me dus voor, dat ds Bosch zich dezen keer eenigzins onvolledig heeft uitgedrukt. Ds Bosch verklaart: „Lindeboom heeft (blijkbaar op het onderhavige punt) tegen getuigd met ALLE KRACHT. Lindeboom zelf (bl. 80, I) verklaart: Lindeboom verzoekt uitdrukkelijk, dat bij deze zaak in de Acta uitdrukkelijk worde opgeteekend, dat de SYNODE niet geacht mag worden, zich over de historische en andere beschouwingen en overwegingen der commissie te hebben uitgesproken. Hij zegt dus: ik praat er niet over, en teken nu even aan, dat de synode het ook niet deed, en dit overlaat aan de schrijvers der commissie.

8. Lindeboom's „lijn” in dezen was dus dezelfde als die van de anderen. Hij heeft al die meeninkjes van de commissie van 1905 voor haar rekening gelaten, en zich bepaald tot hetgeen noodig was; hij heeft zich bepaald tot „enkele volstrekt noodzakelijke vragen en wenschen”; alleen dáárvan was voor hem de beantwoording beslissend; niet van die opinie, die ds Bosch hier „considerans” noemt. En die niet eens considerans der synode geweest is.

9. Maar nu, ook in Groningen 1946 heeft geen mensch zich met deze kwesties ook maar even ingelaten, laat staan, dat de synode van Groningen erover beslist zou hebben. Gronden:

a) de commissie van Groningen 1946 heeft van die „considerans” (voorzover door ds Bosch geciteerd) geen woord geciteerd; ze heeft alleen maar zich verenigd met het „oordeel”: geen definitieve beslissende uitspraak over deze theologische geschillen doen. Dat heeft Lindeboom óók goed gevonden: want anders had hij wel verlangd, dat men WEL een definitieve uitspraak zou doen. Het is goed, dit even vast te leggen; want het versterkt de dezerzijds altijd gedane bewering: 1905 was geen definitieve beslissende uitspraak, maar een pacificatieformule; zoo heeft ook ds Bosch haar aanvaard. Zoo Lindeboom. Zoo ook Utrecht 1905 zelf. Dat is blijkens art. 194 door dr. H. H. Kuyper nog eens uitdrukkelijk geaccentueerd. In 1944 is men met die malle binding dol geworden. In 1905 waren ze zoo dom niet.

b) De conclusies, waartoe in Groningen 1946 de COMMISSIE kwam, art. 103, zijn toen in de synode eerst alleen nog maar besproken; in art. 106 worden de discussies weer opgenomen; en zal de commissie nog eens zich beraden; wat blijkens art. 108 zich herhaalt; blijkens art. 113, bl. 59, zijn eindelijk de „overwegingen” der commissie aanvaard, en is een besluit genomen.

c) Maar die „overwegingen” zijn géén herhaling van de, door ds Bosch geciteerde, lange redeneeringen der commissie van 1905. In geen enkel opzicht waren DIE in 1905 door de synode gelijk. Dit laatste is volkomen duidelijk. Want, nadat al was uitgesproken: dit alles blijft voor rekening der commissie, werd één puntje,

## Phaenomenologie van den godsdienst

Er groeien onder ons zoo langzamerhand kinderen op, die des Zondags wel meegaan naar de samenkomsten der ware kerk, maar die nog nooit in een echte kerk zijn geweest. Dat wil zeggen in een echt kerkgebouw. Ze komen met de gemeente des Heeren samen in een „opperzaal”, een zolder boven een meelschuur, in garages en danslokalen, in leslokalen van een schoolgebouw, heel vaak ook in een gymnastiekzaal.

Het is in dat opzicht wonderlijk met ons gesteld. Zoo langzamerhand begonnen we als Gereformeerden mee te doen. We kregen echte kerkén. Met tinnen. En torens. En luidklokken hier en daar. De tijd, dat men in een Zuidhollandsch dorp die Doleerenden najouwde:

„Achter Hein van Dooren  
staat een kerkje zonder toren”

is allang voorbij. We deden mee. Maar we werden ook zoo langzaam aan een volk, dat wel de kerkklok hoorde luiden, maar niet meer wist, waar de klepel hing. Toen zijn we, eer we het wisten, de echte kerken weer uitgesmeten. Voor den zooveelsten keer, sinds den Pinksterdag. Toen begon het. En in de eeuw der groote Reformatie herhaalde het zich. En in de dagen van de Scheiding, toen tot op een visschersboot op de Zuiderzee kerkdienst werd gehouden. En in de dagen van de Doleantie moest men weer, van zijn goederen beroofd, in zalen en zaaltjes zijn toevlucht zoeken. En weer zijn er kinderen van de ware kerk, die niet weten hoe een echte kerk er van binnen uitziet. En die van het phaenomeen van hun gymnastiekzaal de kenmerken der kerk willen aflezen. Hooft toe!

Het gebeurde in Den Haag. Twee peuters — autoped aan de hand — kregen het over de kerk. De een was vrijgemaakt. De ander synodaal. De eerste is 's Zondags onder het gehoor in een gymnastiekzaal in de Cederstraat. De andere autopedist gaat met vader en moeder naar de Westduinkerkerk. Een kerk met „tinnen”. En de laatste kwam zoo aan zijn vrijgemaakte — laten we er eerlijkheids-halve aan toevoegen: zijn vrijgevochten — vriendje te verhalen, dat hij naar die Westduinkerkerk was geweest: een modie kerk, jò!

Maar dat liet de aangesprokene er niet bij zitten. De muziek van „Tango de jalousie” begon hem door zijn bol te spelen. En terstond pareerde hij: „Dat is niet eens een kerk!” „Wèl”, zei de ander. „Niet waar!” was het antwoord. „Zeg maar eens op: „staan er dan palen bij jullie in die kerk? En hangen er ringen?” Nu — dat moest het synodale ventje toegeven, de Westduinkerkerk was met die attributen van de lichamelijke oefening niet uitgerust. Toen schoot die vrijgemaakte knaap, volkomen tréfiker, zijn laatste pijl van zijn vrijgevochten boog: „Dan is het bij jullie ook geen echte kerk. In een echte kerk hangen ringen. En daar staan ook klimpalen in”.

Het kwam er zoo volkomen zeker uit, dat de ander voor het moment buiten gevecht was gesteld.....

Het gevecht had plaats gevonden op het volgens dr. Zielhuis „voor Gereformeerden nog bijna onontgonnen terrein van de phaenomenologie van den godsdienst”. Misschien zit er voor dr. Zielhuis wat in. En voor zijn promotor professor Bavinek.....

Overigens hopen we, dat onze vrijgemaakte menschen van den nood geen deugd gaan maken. En dat ze niet phaenomenologisch de phaenomena van hun zoldertjes en hun zaaltjes en de aankleding van de plaats hunner bijeenkomst gaan verwarren met de kenmerken van de ware kerk.

De satan is zijn werk op aarde ook vaak in keldertjes en in opperzaaltjes begonnen. En in kathedralen en kerken met tinnen en torentransen en beierende klokken heeft óók soms heerlijk geklonken de boodschap van Gods vrije genade. In de Grootte Kerk van Genève, in den Grootmunster van Zürich en Plancius' machtig geluid heeft vele malen de wanden van de Oude kerk in Amsterdam doen boven. Mitsgaders het hart van Jeruzalem!

D. E. C.

dat die commissie van den aanvang had te berde gebracht (bl. 207), met bijzonder verlot alsnog uitdrukkelijk opgenomen in de Acta, art. 157. Dit raakte de z.g. „libertas prophetandi”, de vrijheid van „profeteeren”. Dat vastleggen in de Acta geschiedde op verzoek van die commissie zelf. Daaruit blijkt, dat iedereen, ook die commissie, en ook Lindeboom wist: de rest blijft voor rekening van de commissie. Welnu, dáárvoor heeft ook Groningen die zaak gelaten. Groningen heeft alleen maar overwogen: terecht gaf Utrecht 1905 geen definitieve beslissende uitspraak; dat móet ook niet. Want Groningen maakte (zie bl. 57) heel verstandig verschil tusschen de léer van alle tijden en de leergeschieden van 1905. En dat deed Lindeboom ook, blijkens zijn uitspraak, Acta, 1905, art. 149, bl. 79, dat hij zeer waardeerde de begeerte en het streven der commissie inzake de „leergeschieden”, om te bevorderen de eenheid van gevoelen en van spreken in de kerken.

10. Tenslotte: ds Bos — zie zijn stuk — haalt let-